



---

# על התאווה ועל השנאה

---



”בכל דור, עבודת עגל הזהב תסבב שברון

לוחות העדות” הראי”ה קוק, מגד ירחים

**מתנות שמים ומתנות בשר ודם • “לב חכם לימינו” • “בזאת  
יתהלל המתהלל” • “לב כסיל לשמאלו” • בלעם הרשע •  
”לתאווה יבקש נפרד” • בעקבתא דמשיחא • הפתגם**

## מתנות שמים ומתנות בשר ודם

פתגם זה, שכתב הראי”ה קוק זצ”ל לחודש תמוז, מעורר פליאה. עגל הזהב ושברון הלוחות הם שני אירועים מהעבר הרחוק, מזמן היות ישראל במדבר. מהי אם כן הכוונה שדבר זה חוזר על עצמו בכל דור? וביותר תמוה, הרי הגמרא ביומא מספרת, שאנשי כנסת הגדולה ביטלו יצרא דעבודה זרה (סט ע”ב), ושוב לא קיימת עבודת עגל הזהב.

עיון במדרשי חז”ל יסייע לפענח את הרעיון הגנוז שבפתגם.

את הפסוק “ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד” (במדבר לב, א) דרשו חז”ל:

ג’ מתנות נבראו בעולם, זכה באחת מהן נטל חמדת כל העולם.  
זכה בחכמה זכה בכל, זכה בגבורה זכה בכל, זכה בעושר זכה בכל.

אימתי, בזמן שהן מתנות שמים ובאות בכח התורה, אבל גבורתו ועושרו של בשר ודם אינו כלום, שכן שלמה אומר: "שבתי וראֵה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עושר וגם לא ליודעים חן, כי עת ופגע יקרה את כולם" (קהלת ט, יא). וכן ירמיהו אומר: "כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו. אל יתהלל עשיר בעשרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עשה חסד משפט וצדקה בארץ, כי באלה חפצתי נאום ה'" (ירמיהו ט, כב-כג). ומתנות אלו, בזמן שאינן באין מן הקב"ה, סופן להיפסק ממנו. שנו רבותינו: "שני חכמים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מעובדי כוכבים. אחיתופל מישראל ובלעם מאומות העולם, ושניהם נאבדו מן העולם. וכן שני גבורים עמדו, אחד מישראל ואחד מאוה"ע, שמשון מישראל וגלית מאוה"ע, ושניהם נאבדו מן העולם. וכן שני עשירים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאוה"ע, קרח מישראל והמן מאוה"ע, ושניהם נאבדו מן העולם. למה? שלא היה מתנתן מן הקב"ה אלא חוט פין אותה להם. וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים והיה להם מקנה גדול וחבבו את ממונם וישבו להם חוץ מארץ ישראל, לפיכך גלו תחילה מכל השבטים, שנאמר 'ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה' (דה"א ה, כו) ומי גרם להם? על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קנינם. מניין? ממה שכתוב בתורה 'מקנה רב היה לבני ראובן' וכו' (במדבר רבה, כב, ז).

## "לב חכם לימינו"

מדרש זה מעורר כמה תמיהות:

- א. "אימתי, בזמן שהן מתנות שמים ובאות מכח התורה, אבל גבורתו ועושרו של בשר ודם אינו כלום" - מהי מתנת שמים ומהי מתנה של בשר ודם? האם יכול בשר ודם לרכוש מתנה בניגוד לרצון שמים?
- ב. "ומתנות אלו בזמן שאינן באים מן הקב"ה סופן להפסק ממנו". אלו מתנות אינן באים מן הקב"ה, והרי הנביא צווח "לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות" (חגי ב, ח)?

ג. וביתר חריפות נאמרו הדברים ביחס לקורח והמון, שממונן אבד משום "שלא היה מתנתן מהקב"ה, אלא חוטפין אותה להם". האם ייתכן שהקב"ה ימאן לתת עושר לאדם, והאדם יצליח לחטוף העושר מידי הקב"ה?  
ד. ואף אם נמצא הסבר לחטיפת העושר, הרי הדברים נאמרו גם ביחס לחכמה. והדבר תמוה ביותר, האם יכול הכסיל לחטוף חכמה ולהפך לחכם?

**בפרשה זו דרשו חז"ל דרשה נוספת על אותו פסוק:**

דבר אחר: 'מקנה רב', זהו שאמר הכתוב 'לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו' (קהלת י, ב). לב חכם לימינו - זה יצר טוב, שהוא נתון בימינו, ולב כסיל לשמאלו - זה יצר הרע שנתון בשמאלו.

דבר אחר: 'לב חכם לימינו' - אלו הם הצדיקים שהן נותנים לבם לתורה שהיא מימין, שנאמר 'מימינו אש דת למו' (דברים לג, ב) 'ולב כסיל לשמאלו' - אלו הן הרשעים שהן נותנים לבם להעשיר, שנאמר 'בשמאלה עושר וכבוד' (משלי ג, טו).

דבר אחר: 'לב חכם לימינו' - זה משה. 'ולב כסיל לשמאלו' - אלו בני ראובן ובני גד, שעשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר, שחיבבו את ממונם יותר מן הנפשות. שהם אומרים למשה, 'גדרות צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו'. אמר להם משה, אינה כלום, אלא עשו את העיקר עיקר. תחילה בנו לכם ערים לטפכם ואח"כ גדרות לצנאכם. הוי לב חכם לימינו - זה משה. ולב כסיל לשמאלו - אלו בני ראובן ובני גד. אמר להם הקב"ה אתם חיבבתם את מקניכם יותר מן הנפשות, חייכם אין בו ברכה. עליהם נאמר 'נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך' (שם כ, כא) וכה"א 'אל תיגע להעשיר מבינתך חדל' (שם כג, ד). ואיזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר 'יגיע כפיו כי תאכל אשריו וטוב לך' (תהילים קכח, ב) (במדבר רבה כב, ט).

ג' דרשות דרשו חז"ל על הפסוק "לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו": לפי הדרשה הראשונה החכם והכסיל הם יצר טוב ויצר הרע; לפי הדרשה השנייה הם הצדיקים והרשעים; ולדרשה השלישית הם משה ובני גד

וראובן. עלינו לברר אם יש קשר בין ג' הדרשות, וכן להבין את כוונת המקרא שלב חכם לימינו, הרי כל תינוק של בית רבן יודע שלב האדם מונח בשמאל ולא בימין.

נראה, שהדרוש השלישי מבהיר את הדרשות הקודמות. משה בטענתו נגד בני גד ובני ראובן איננו שולל את העיסוק במקנה ואת צבירת ההון והרכוש. העושר אינו נושא מאוס ביהדות, השאלה היא רק היחס אליו, אם העושר הופך לתכלית עצמית או שהוא משמש כלי, מכשיר ואמצעי לדברים נעלים יותר. משה שמע מפיהם של בני גד, "גדרות צאן נבנה לצאננו וערים לטפנו". הם דאגו תחילה למקנה, ולא לצורכי הטף: "שעשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר", "שחבבו את ממונם יותר מן הנפשות". זהו הדבר שכנגדו התקומם משה. "א"ל משה אינה כלום, אלא עשו את העיקר עיקר, תחילה בנו לכם ערים לטפכם ואח"כ גדרות לצנאכם". הוי, לב חכם לימינו זה משה, ולב כסיל לשמאלו אלו בני גד ובני ראובן.

הכל יודעים שמבחינה אנאטומית נמצא הלב בשמאל האדם, אלא שכוונת המקרא שהלב הוא מרכז החיים, שאיפת האדם ותכלית חייו, והעיקר מונח תמיד בצד ימין, לעומת הטפל שנמצא בצד שמאל. לא נאמר שלבו של החכם בימין, אלא "לב חכם לימינו", היינו שאיפות חייו של החכם פונים לעולם למה שמונח בצד ימין, והכסיל פונה תמיד לצד שמאל.

"מימינו אש דת למו". התורה מונחת בצד ימין. והחכם היודע להבחין בין עיקר לטפל, יודע לכוון עצמו לצד זה, וזוהי שאיפת חייו. ואף שהעושר והכבוד הם מכשירי החיים והם מרכיבים חשובים בחיי האדם, אך הם אינם עצם החיים, וע"כ הם מונחים בצד שמאל. רק הכסיל פונה אליהם כתכלית החיים. לבו, שאיפת חייו, נוטה תמיד לכוון השמאל.

## "בזאת יתהלל המתהלל"

הכסיל המנוגד לחכם, איננו דוקא הטיפש, חסר האינטליגנציה וההשכלה. בין ארבעת הבנים שבהגדה של פסח, מיוצג הטיפש ע"י הבן התם וזה שאינו יודע לשאול, אך מי שעומד כנגד החכם הוא הרשע, שהוא "חכם להרע". מי שמשתמש בחכמתו לצבור רכוש וקנינים חומרניים ולהאדיר את

שמו, וששאיפות חייו נוטות לצד שמאל, הוא חכם להרע.

וזהו שהביא המדרש את דברי ירמיהו: "אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי וכו'". פשוטו של מקרא הוא, שכל התכונות המנויות אינן בעלי ערך ויש לבטלם, והתכונה היחידה שיש להתאמץ לרוכשה, ויש מקום להתהלל כשמשיגים אותה היא "השכל וידוע את ה'".

ברם הגר"א כתב, שאין זו כוונת המקרא, והביא ראיה מהקרא במשלי: "שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל" (משלי לא, ל). אף כאן נשמע, לכאורה, שהחן והיופי אינם מעלות בני קיימא, שהרי הם שקר, והשקר אין לו רגלים, ואינו בר קיימא - והדבר היחיד שיש מקום להתהלל בו הוא יראת ה'. והנה מצינו שהתורה עצמה משבחת את יופי הנשים. על שרה נאמר "הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את" (בראשית יב, יא), ועל רבקה "והנערה טובת מראה מאוד" (שם כד, ז), "ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה" (שם כט, ז), ועוד כהנה רבות.

על כן פירש הגר"א, שהחן והיופי הם הבל ושקר, רק כשהם קובעים תכלית לעצמם. שכן אין הלבושים החיצוניים של האדם יכולים לשמש תכלית וערך לעצמם, אלא ביטוי לתכנים פנימיים, שהם יראת ה' והמידות הטובות - שהם הם עיקר האדם; אך אין ספק שיש מקום גם ללבושים החיצוניים. וזהו פשוטו של מקרא. שקר החן והבל היופי כשהם עומדים לעצמם, אך כשהם מתלווים ליראת ה', יכולה אשה יראת ה' להתהלל גם בחן וביופי, ולא רק ביראת ה'.

והוא הדין גם ביחס לגבורה, לחכמה ולעושר. אין המקרא שולל קניינים הללו, אלא כשהם תכלית לעצמם: על זאת אמר הנביא שאין מקום להתהלל, כשאדם השיג חכמה וגבורה ועושר; אך כשאדם משכיל וידוע את ה', יכול הוא להתהלל גם בחכמה ובגבורה ובעושר, "ר"ל, בכל אלה תתהלל כשישכיל וידוע אותי בהן, דהיינו שידע איך להתנהג בעשירות ובגבורה ובחכמה, שהכל יהיה כוונתו לשם שמים" (ביאור הגר"א, משלי, שם).

ונדמה, שיש ראיה לפירושו של הגר"א מגופו של מקרא. "כי אם בזאת יתהלל המתהלל, השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה

בארץ, כי באלה חפצתי נאום ה'". וכבר העיר הרמב"ם, שהכתוב לא הפסיק במילים 'השכל וידוע אותי', או שהיה ממשיך ואומר "השכל וידוע אותי כי אני אחד, או כי אין לי תמונה, או כי אין כמוני, ומה שדומה לזה, אלא סיים שענין ההשכלה היא עשיית חסד משפט וצדקה" (סוף מורה נבוכים, ח"ג פנ"ב, ד"ה שם חכמה). ההשכלה אינה קישוט לעצמו, אלא מכוחה יודע האדם ומבין מהי תכלית חייו, ומה עליו לעשות בכל הרכוש והקניינים שההשגחה העליונה העניקה לו, והוא משתמש בהם למטרות נעלות יותר "כי באלה חפצתי נאום ה'".

הסתכלות כזאת מדריכה את האדם להבחין בין העיקר לבין הטפל, בין תכלית החיים ובין מכשירי החיים. וכשהאמצעים הופכים למטרה, הרי זה בניגוד לכוונת הבורא, כלומר, העושר בא שלא בכח התורה, והרי זה "גבורתו ועושרו של בשר ודם". "ולא מכח מתנת שמים", שהרי זה בניגוד לכוונה האלקית, כי לא בזה חפץ ה', וע"כ "אינם באים מכח הקב"ה"; "ולא היתה מתנתן מן הקב"ה, אלא חוטפין אותה להם", שהרי לא לשם כך ניתנו לו, והרי הם ברשותו שלא כדין, ומשום כך סופן להיפסק.

## "לב כסיל לשמאלו"

בתפילת נעילה אנו אומרים "אתה נותן יד לפושעים וימינך פשוטה לקבל שבים ותלמדנו ה' אלקינו להתוודות לפניך על כל עוונותינו, למען נחדל מעושך ידינו". ויש לתמוה, מכל החטאים שאנו מתוודים עליהם ב"על חטא", לא מצאו חז"ל אלא להדגיש בסוף היום את חטא העושה בלבד? כך הסביר הרב י"ד סולובייצ'יק זצ"ל:

האמת היא כי העושה הוא החטא הכולל את כל שאר החטאים, שהרי ע"י כל חטא שהיהודי עושה הוא מאבד בכך את זכות הקניין שיש לו על חייו. כשיהודי לומד ונהנה הנאה אינטלקטואלית, הוא משתמש בכח השכל שהוא רכוש של הקב"ה, והנמצא בידו רק בתורת שכירות או קנין זמני. ברגע שהשכל נתפס לרעיונות של טומאה - פוקעת הזכות שניתנה לו לאדם להשתמש בשכל, ומה שהוא משתמש עתה בשכל הוא בבחינת עושה. וכמו כן

שאר החטאים המקפחים את זכות הקנין והשמוש שיש לאדם בכוחות גופו ונפשו. החטא נוטל מידי האדם את זכותו להפעלת המרכיבים הפיזיולוגיים המחיים את גופו. וכשהוא ממשיך לחיות בחטא - הוא חי בגזלה, בעושק (הרב י"ד סולוביצ'יק, על התשובה, עמ' 276).

ועל כך אנו מתפללים בסוף היום הקדוש, "למען נחדל מעושק ידינו".

האריך בדבר הגאון ר"ש שקאפ זצ"ל, וכתב שם שבמצוה זו (קדושים תהיו) כלול כל יסוד ושרש מגמת "תכלית חיינו, שיהיו כל עבודתנו ועמלנו תמיד מוקדשים לטובת הכלל, שלא נשתמש בשום מעשה ותנועה, הנאה ותענוג, שלא יהיה בזה איזה עניין לטובת זולתנו" (הקדמה לספר שערי ישר).

ועפ"ז יובן סגולת הצדקה שמעשרת את בעליה, כמ"ש חז"ל עה"כ "עשר תעשר" (דברים יד, כב) - "עשר בשביל שתתעשר" (תענית ט ע"א), שכמו שהממונה על אוצרות הממשלה באוצר קטן, אם ישמור תפקידו כראוי אזי יתמנה להיות גזבר על אוצר גדול מזה. ולהיפך, אם יתגלה חסרון במשמרתו, לא יועילו לו כל המעלות שימצאו בו, ויורידוהו למשרה קטנה מזו. כמו כן באוצרות שמים הניתנים לאדם אם מעשר כראוי, ממלא תפקיד הגזברות שלו כראוי, ליטול לעצמו כפי דרכי תורה, אז יתעשר ויתמנה לגזברות על אוצר גדול מזה, וכן הלאה למעלה למעלה, למען יתקיים רצון העליון בהטבת הכלל ע"י שמירת האוצר, ובזה איש נאמן רוח עושה רצון קונו יתברך.

והאריך שם בזה, שהאדם צריך לראות עצמו כאבר אחד מן הגוף הכללי של האומה והעולם, ובאופן כזה גם אהבת עצמו היא חלק מאהבת כלל ישראל והבריאה כולה. ובזה באר שם מאמר חז"ל "אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני?" (אבות א, יד), שראוי לאדם להתאמץ ולדאוג בעד עצמו, אך יתאמץ להבין שאם יצמצם את ה"אני" שלו בחוג הצר אז "אני" זה מה הוא? הלוא כאין נחשב, ורק אם ישכיל להבין שהוא כאבר מהגוף הגדול אז רם ונשא יהיה גם ערכו הפרטי. "וכן ראוי להתבונן על כל מתנות שמים, מטל השמים ומשמני הארץ שהם נתונים לכלל ישראל כולו, והתחלקותם ליחידים הוא רק בתור גזברות, ע"מ שיחלקום לנצרכים, לכל אחד כראוי לו, וליטול לעצמו כפי חלקו הראוי לו" (שערי שם).

פעם שאלו אותו תלמידיו, מה הניע אותו לקבל מחדש בגילו המופלג, את העול הכבד של ראשות הישיבה? והשיב: "בזמן בית המקדש היה כהן אחד בשם "בן קמצר", שידע לכתוב את השם בד' אצבעותיו בבת אחת, ועל כך שסירב לגלות את סודו לחבריו, הזכירו חכמינו שמו לדראון. אף אני חנני ה' בכישרון מיוחד, לחנך ולהרביץ תורה ברבים. חוששני מאוד, שלא אהיה נמצא עם אותם ששמרו את הסוד לעצמם" (עולם חסד יבנה, ר' אברהם טובולסקי, כרך ת, עמ' קפו).

וכך כתב בנו של ר' חיים מוולאז'ין: "היה רגיל להוכיח אותי שראה שאינני משתתף בצערא דאחריני, וכה היה דברו אלי תמיד, שזה כל האדם, לא לעצמו נברא, רק להועיל לאחריני, ככל אשר ימצא בכוחו לעשות" (הקדמת בן המחבר לספר נפש החיים).

ובזה נבין גם את הדרוש הראשון "לב חכם לימינו זה יצר הטוב, לב כסיל לשמאלו זה יצה"ר". אף כאן נאמר, שלכאורה, יש לשלול את היצה"ר מכול וכול, שאין ליצה"ר מקום בחיי האדם, שהרי הוא מאכילנו מרוורת, וכדברי חז"ל שהוא יורד ומפתה, עולה ומקטרג ויורד וממית, "הוא השטן הוא היצה"ר הוא מלאך המות" (בבא בתרא טז ע"א). ברם אין זו השקפתנו. השקפה זו, השוללת מציאות היצה"ר מכול וכול, היא נחלת הדת הנוצרית, השואפת בכל מאודה להימלט מן היצר המאוס, ואשרי מי שמסוגל להסתגר ולברוח מיצרו.

השקפת היהדות היא: "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד - טוב זה יצה"ט, מאוד זה יצר הרע" (בראשית רבה ט, ז). ואמרו חז"ל, שבשעה שניצחו אנשי כנסת הגדולה יצה"ר דעבודה זרה, ביקשו לבטל גם יצה"ר של עריות, "בעו רחמי ואמסר בידיהו. אמר להם חזו דאי קטליתו ליה להאי גברא איחרוב כולי עלמא (ראו שאם תהרגו אותי, יחרב כל העולם שלא תהיה פריה ורביה - רש"י). חבשוהו תלתא יומי ובעי ביעתא בת יומא בכל א"י ולא אשתכת. לסוף סימו את עיניו, והועיל לענין שלא יתגרה אדם בקרוביו (יומא סט ע"ב).

הרי שיצר זה שהוא מקור התאוה, הוא הוא כוח הרצון, החשק וההתלהבות, ובלעדיו אין קיום לאדם ולעולם, שכן הם משוללים כל מוטיבציה; וע"כ



יצר זה הוא קיומו של העולם ואי אפשר בלעדיו. וכן נאמר שם במדרש רבה: "והנה טוב מאד - זה יצר הרע. וכי יצר הרע טוב מאד, אתמהה. אלא שאילולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד ולא נשא ונתן" (בר"ר ט, ז).

### דבר מופלא כתב בספר מעולפת ספירים:

כתב בספר שמות דף ע"א, במה שאמרו ז"ל בכל לבבך בשני יצריך. והקשה, כי אחר שהיצה"ר מסית לאדם לחטוא, היאך יוכל עמו לעבוד את ה'. והשיב, במה שהקשה עוד, כי אחר שהכל ברא לכבודו, א"כ מה ראה לברוא היצה"ר. אלא צ"ל כי רצונו ית' ביצה"ר כמו ביצה"ט ויותר, וצריכים הצדיקים להחזיק לו טובה, והיצה"ר עצמו אין כוונתו היפך רצונו ית', אלא אדרבא רצונו עושה. והמשיל הדבר למלך שהיה לו בן יחיד וצוהו שלא יתקרב לאשה זונה, ואם יתקרב לא יכנס שוב לפלטרין שלו. אמר המלך, אראה אם בני עושה רצוני. קרא לזונה וא"ל לכי ופתי את בני. מה עשתה הזונה, הלכה ומבקשת אותו ונשקה לו. אם אותו הבן צדיק, גוער בה, ואז המלך נותן לו מתנות. נמצא כי משני צדדים אותה זונה יש לה שבח. האחד, שעשתה רצון המלך וציוויו, שצווה אותה לפתות את בנו, והשני, מצד בן המלך כי בסיבתה שלא נגע בה, נתן לו המלך מתנות. כן היצה"ר הוא כמו האשה זונה, שצוה לו הקב"ה לכי ופתי את בני האדם (יום עשרים, אות ז).

ועל כך כתוב "והנה טוב מאד", והנה טוב - זה מלאך החיים. מאד - זה מלאך המות, שהוא יצה"ר, שהוא ודאי טוב מאוד למי שמקיים מצות אדונו. בא וראה אם לא היה המקטרג הזה, לא היו יורשים הצדיקים אלו ואצרות העליונים שעתידים לנחול בעוה"ב וכו', לפיכך יש לצדיקים להחזיק לו טובה, כי מחמתו הם יורשים כל הטובה והחמודות לעוה"ב (זוהר ח"ב, דף קסג ע"א, בתרגום).

ומסופר על החוזה מלובלין, שהגיע אליו אחד מחסידיו, וטען שיש לו יצה"ר המפתה אותו ואינו נותן לו מנוח, ובקשתו מהחוזה שידריך אותו כיצד לשבור את יצרו. "חס וחלילה, ענה לו החוזה, אם תשבור את יצרך יהיו לך שני יצרים". את היצר אין שוברים, צריך לדעת איך משתמשים בו

לטובה. שבירת היצר היא גם שבירת כוחות החיים. וכן אמרו בגמרא "אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש" (סוכה נב ע"ב). פשוטם של דברים, שאם אדם פוגש ביצה"ר המבקש להכשילו בדבר עבירה, על האדם לנוס ממנו ולמצוא מחסה בין כותלי בית המדרש, כשהיצה"ר נשאר מהעבר השני של השער. ברם ר' צדוק הכהן מלובלין דייק בלשון חז"ל, שלא אמרו "ברח לבית המדרש", אלא "משכהו לבית המדרש" והיינו, שייכנס יחד עמו ללמוד תורה, משום שבלי היצר, המרץ וההתלהבות, גם תלמוד לא יצלח (פרי צדיק, ויקרא, לחג הפסח, פסקה ד).

למשל, חז"ל אמרו, שהנולד במזל מאדים יכול להיות רוצח, שוחט או מוהל (שבת קנו ע"א). וכתב הגר"א בפירושו עה"פ "חנוך לנער עפ"י דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה" (משלי כב, ו), כי האדם אי אפשר לו לשבור דרכו, כלומר מזלו שנולד בו וכו' אלא שניתנה הבחירה ביד האדם שיוכל לאחוז במזלו ולהעמידו כפי שירצה, או צדיק או רשע או בינוני, וכמ"ש במסכת שבת, האי מאן דבמאדים יהי גבר אשיד דמא (שופך דמים) אי אומנא (מקיז דם) אי גנבא, אי טבחא אי מוהלא. וזכר אלו השלשה, לפי שמזלו מורה שיהיה שופך דמים, אך בבחירתו יוכל לבחור באלו השלשה, אי מוהלא - והוא צדיק שעושה מצות עשה. אי טבחא - הוא בינוני. אי ליסטים - והוא רשע, שופך דמים כמשמעו וכו'. וז"ש חנוך לנער עפ"י דרכו - לפי דרך מזלו וטבעו תחנכהו ותדריכהו לעשות מצות, ואז גם "כאשר יזקין לא יסור ממנה". אבל בעת שאתה מכריחו נגד טבעו, עתה ישמע לך, מיראתו אותך, אבל אח"כ, בעת יסור עולך מעל צוארו, יסור מזה, כי אי אפשר לשבר מזלו (הגר"א, משלי כב, ו).

מסקנת הדברים, שגם היצרים, לא שלילתם ועקירתם היא המגמה, אלא השימוש הנכון בהם. כבישת היצר, כתב הרב קוק, היא המדרגה הנמוכה בעבודת ה', משום שאז מאבד האדם חלק מכוחותיו. הדרך האידאלית היא דרך היושר. דהיינו "לשעבד את הכוחות כולם בעבותות אהבה אל האידיאלים היותר נשאים". זוהי דרך היושר שבה "כל הנטיות הטבעיות עומדות הכן בהרחבתן למלא את התפקיד האלוקי הטוב והנאור וכו', ע"כ אין שום כח נידח, אין שום מחשבה נדכאת, כי אם הכל מאיר, הכל חי, הכל מוכן ומזומן לשרת עם מלאכי השרת ולשורר עם כל אראלי שחק

וכו' אין עצב ואין תוגה, אין שטן ואין פגע רע, רק סוכת שלום פרושה וחופת כבוד חופפת על כל רגש חיים, על כל נטיה ומחשבה, על כל מעשה ומפעל" (מאמר הדור, עמ' קיג).

וזוהי שאיפתן של ישראל "להציל את הכל, מבלי להשאיר גם צרור, לחשוב מחשבות לבל ידח ממנו נדח, להציל את הגוף כמו את הנשמה את חיזוניות ההויה כמו פנימיותה, את הרע בעצמו כמו את הטוב, ולא עוד אלא להפך את הרע לטוב גמור וכו' להעמיד את הכל על בסיס הטוב" (אוה"ק, חלק ב, עמוד תפח).

## בלעם הרשע

כן אמרנו שהפכו של החכם איננו הטיפש, אלא הרשע, זה שלבו פונה לשמאל, שנותן ליצה"ר ערך עצמי. ואף אם הוא חכם בהשכלתו, רשע הוא בהתנהגותו ובהשקפת עולמו, וחכמתו משמשת לו אמצעי למילוי צרכיו האישיים, לצבירת עושר, קנין וכבוד. חכמה כזאת אינה מתנת שמים אלא בחטיפה באה לו לאדם, ותחת שהחכמה תחיה את בעליה, היא קוברתו. ולפיכך הדוגמה שהביאו חז"ל במדרש למי שחכמתו אינה מתנת שמים, אלא חטופה היא בידו - הוא בלעם, "בלעם הרשע".

שני חכמים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מעובדי כוכבים. אחיתופל וכו' בלעם מעובדי כוכבים, ושניהם נאבדו מן העולם וכו', שלא היה מתנתן מן הקב"ה אלא חוטפין אותה להן (במדבר רבה כב, ז).

חכם גדול היה בלעם. "ולא קם בישראל נביא עוד כמשה", אבל באוה"ע קם, והוא בלעם, אלא שנקרא בפי חז"ל "בלעם הרשע" (פרקי אבות, ה, כ). חכמתו של בלעם היתה אנוכית, אמצעי לרכישת עושר וכבוד: "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב" (במדבר כב, יח, ועי' רש"י שם) - למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים. "מאן ה' לתתי להלוך עמכם" (שם כב, יג) - אלא עם שרים גדולים מכם, למדנו שרוחו גבוהה (רש"י שם).

וכן כתב הספורנו על הפסוק "אשר לא הלך בעצת רשעים" (תהילים א, א):

המתעסקים כל ימיהם בקיבוץ הממון, אחר רוב ההשתדלות בו, נקרא רשע, כאומר "ולא ימלט רשע את בעליו" (קהלת ח, ח). ברם הצדיקים מוותרים על החומר לטובת השגת עליונות רוחנית.

**דבר מופלא אמרו חז"ל על מה שנאמר במשה "וירכיבם על החמור" (שמות ד, ט):**

הוא החמור שרכב עליו אברהם אבינו, דכתיב ויחבוש את חמורו, והוא החמור שעתידי לרכב עליו המלך המשיח, שנאמר "עני ורוכב על חמור" (זכריה ט, ט). ונברא בין השמשות בששת ימי בראשית (פרקי דר"א, ל ד"ה הנס העשירי).

**והעיר המהר"ל "שאינן הפירושו שנברא והיה חי כ"כ מזמן שנברא העולם עד זמן אברהם ומשה והמשיח, שאינן הדבר כך כלל" (גבורות ה', כ"ט). וכך ביאר שם המהר"ל מאמר מופלא זה:**

דע, כי כל רכיבה היא מורה על שהרוכב נבדל מן אשר רוכב עליו ומתעלה עליו, כי מאחר שהוא רוכב עליו ומתנשא עליו ואינו מצורף עם אשר הוא רוכב עליו. וכאשר רצה הקב"ה להגדיל את אברהם ואת משה, לא התנשאות שהיא למלכים שהם מתנשאים בגבורתם או בעשרם, אבל התנשאות זה התנשאות מעלה קדושה ומעלה נבדלת, שהיו קרובים אל מעלה אלוקית, נתן להם הקב"ה להיות רוכבים על החמור, שזה מורה שהוא רוכב על החמריות, מתנשא עליו ורוכב עליו, לפי שהוא נבדל מן החומר.

החמור היא בהמה חומרית, ושמו רומז על טיבו. הרוכב עליו הוא שיודע להשתלט על הכוחות החמריים. אברהם אבי האומה, משה מקבל התורה והמשיח, הם המקיפים את עם ישראל לדורותיו, ומייצגים בזה תכונה יסודית באומה הישראלית, וע"כ שלושתן רוכבים על החמור. אלא שיש לציין, שאברהם חו בש את חמורו, ומשיח רוכב על החמור. אברהם בדורו, שהיו כולם עובדי אלילים, היה צריך ראשית כל לחבוש את היצר ולדכא אותו, כדי לסור תחילה מן הרע. אך לאחר מכן המגמה משתנה, והעיקר הוא לא לשבור ולדכא את הכוחות החומריים, אלא לכוונם ולהשתמש בהם. לא דרך הכובש, אלא דרך היושר. ועל כן המשיח רוכב

על החמור. משמעות הרכיבה איננה רק השתלטות על החומריות כמו החבישה, אלא השימוש הנכון בהם, שבזה החומר מנוצל כאמצעי לעבודת ה', לקרבו אל המטרה, כמו החמור המסיע ומקדם את האדם למטרתו. אלא שכאן הבן שואל, הרי גם על בלעם נאמר, "והוא רוכב על אתונו" (במדבר כב, כב) ?! על מדוכה זו ישב המהר"ל במקום אחר, בפירושו למשנה "מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע" (אבות ה, ט), וזו תשובתו:

הפרש יש בין אברהם לבלעם. כי אצל אברהם כתיב חמור שהוא זכר, ודבר זה ראייה שאין לאברהם צרוף כלל אל המדרגה החמרית, רק רוכב עליו ומתעלה עליו ביותר וכו', אבל בלעם היה רוכב על אתונו שהיא נקבה, ואין ספק כי הזכר יש לו חיבור מהי"ת אל הנקבה, וכך בלעם היה למדרגתו חיבור אל החמרי. וזה אומרם בלעם בא על אתונו, שנאמר 'ההסכן הסכנתי לעשות לך כה', מלשון "ותהי למלך סוכנת". ורמזו ההבדל הגדול שהיה בין אברהם לבלעם, כי היה אברהם נבדל מן החמרי. אבל בלעם היה מתחבר אל החמרי, ולפיכך אמרו שבא על אתונו, כאשר היה לבלעם חיבור אל אתונו (דרך החיים, ה, כ).

בלעם, לא זו בלבד שלא הצליח להשתלט על כוחותיו החמריים, אלא נכנע להם ונשלט על ידם. הוא לא היה מלך ששלט בכוחות החומר, אלא היה כפוף לו, וכלשון הרמב"ם, "זה והבהמה אצלי שווים" (שמונה פרקים, פ"ה).

המהר"ל עוסק בכמה מקומות, בשלושת היסודות שבאדם: הצד הפיסיולוגי, כוחות הנפש והשכל, הוא קורא להן: גוף נפש ושכל, או נפש רוח ונשמה. ג' כוחות אלו נתונים בג' אברים: השכל במוח, המידות בלב, והתפקוד החומרי בכבד. ראשי התיבות של אברים אלו הוא מלך - מ ח ל ב כ ב ד. זוהי הדמות האידיאלית של האדם, כאשר השכל והנשמה למעלה מכל האברים. בניגוד לבהמה שראשה למטה, בחיפוש מתמיד אחר מאכל, האדם נצב זקוף כשכל הגוף נשלט ע"י השכל, וע"כ האדם הוא 'מלך', כאשר המוח למעלה והכבד למטה. צורה חיצונית זו היא ביטוי לתוכנו הפנימי של האדם. אדם חי עפ"י שכלו, ומעביר תחת שבט הביקורת

השכלית את כל מעשיו. לפעולה זו של התייעצות עם השכל קוראים שהאדם נמלך בשכלו\*. לעומת זאת האדם הנגרר אחר האינסטינקטים שלו, אומר עליו הרמב"ם "זה והבהמה אצלי שווים". בלעם שנשלט ע"י החמריות, נהג כמעשה בהמה, וע"כ מרכז חייו היו העושר והכבוד, ומכאן התעסקותו בזנות, ובזה ניסה להכשיל את ישראל.

אימרה חסידית מבטאת יפה עניין זה. "מה אקוב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה'" (במדבר כד, ח). ודרשו חז"ל, וכמה זעמו? רגע, שנאמר "כי רגע באפו" (תהילים ל, ו). וזהו שנאמר על בלעם "ויודע דעת עליון" (במדבר כד, טו), שהיה יודע לכוון הרגע שהקב"ה כועס, וחשב לקלל באותו רגע. ומה עשה הקב"ה? כבש כעסו כל אותם הימים. "שאלמלא כעסתי, לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט. והיינו דקאמר בלעם לבלק, 'מה אקב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה'" (ברכות ז ע"א).

ושאלו שם התוס', וז"ל: "ואם תאמר, מה היה יכול לומר בשעת רגע. וי"ל פלם". ובספרי חסידות שמעו בדברי תוס', שבניגוד לאברהם ומשה שהיו "מלך", הרי בלעם עניינו "כלם", הפך הסדר: כבד, לב מוח. שהמוח למטה ונשלט ע"י הכבוד, והתאווה היא השולטת. וכך פירשו את המקרא "כבד לב פרעה" (שמות ז, ט), שלבו הפך לכבד.

ואמנם במידה מסוימת הצליח בלעם במזימתו: "וישב ישראל בשיטים, ויחל העם לזנות אל בנות מואב" (במדבר כה, א).

## "לתאווה יבקש נפרד"

כשג' המתנות הן תכלית לעצמן ואינן באות מכח התורה, כשהתאווה שולטת, התוצאה היא פירוד.

"לתאווה יבקש נפרד" (משלי יח, א) - זה לוט (מזיר כג ע"ב), שהיה בעל תאווה ולבסוף בא על בנותיו. לוט הוא אבי הפירוד. "הפרד נא מעלי" (בראשית יג, ט), אמר אברהם ללוט, ואכן נאמר בהמשך: "ויפרדו איש מעל אחיו" (שם שם, יא). והוכיח סופם על תחילתם: לוט התיישב בסדום, "ואנשי סדום

\* עיין בקול אליהו להגר"א, פרשת וישב, שמלך נגזר מלשון 'נמלך' שמתיעצים למנות אותו למלך.

רעים וחטאים לה' מאוד" (שם שם, יג), ואילו אברהם הולך "הלוך ונסוע הנגבה" (שם, יב, ט) - "לדרומה של א", והוא לצד ירושלים" (רש"י שם), עד שנפגש אחרי הפרד לוט מעמו, עם מלכי צדק מלך שלם.

מי שהוא בעל תאווה חי רק לעצמו, ואיננו מסוגל לתת לאחר. אף מה שיש לאחר נדמה לו שהוא שלו, ע"כ התאווה אינה מסוגלת לאהבה ואחדות אלא דוחפת לפירוד. זהו שאמרו חז"ל במדרש שפתחנו בו, "וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן, שהיו עשירים והיה להם מקנה גדול וחבבו את ממונם וישבו להם חוץ מארץ ישראל, לפיכך גלו תחילה מכל השבטים וכו'. ומי גרם להם? על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קנינם". אהבת הממון גרמה איפוא לפירוד.

וקלוקול זה חוזר על עצמו גם בדורות הבאים. ידועים דברי חז"ל, על סיבת החורבן של בית שני - שנאת חנם, אך פחות ידוע מה שאמרו חז"ל על שורש השנאה: "ירושלים, בנין ראשון, מפני מה חרב, מפני עבודת כוכבים, גילוי עריות ושפיכות דמים שהיו בתוכה. אבל באחרונה מכירין אנו בהם שהיו עמלים בתורה וזהירים במעשרות, מפני מה גלו? מפני שהיו אוהבים את הממון ושונאים איש את רעהו. ללמדך שקשה שנאת איש את רעהו לפני המקום, ושקלה הכתוב כנגד עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים" (תוספתא, סוף מנחות).

והדבר צריך תלמוד. האם כשאוהבים דבר אחד, מתחייבת שנאה לדבר אחר? מדוע כשאהבו את הממון שנאו איש את רעהו? אלא, כאמור, אהבת הממון נובעת מכוח התאווה ומאהבה עצמית, ולתאווה יבקש נפרד, ומכאן הדרך לפירוד ולשנאה קצרה.

וביאר הנצי"ב:

וראוי לדעת שכמו בחורבן בית ראשון שהיה עיקרו בשביל ע"ז וכו' היו ראשי המחטיאים גדולי תורה, כך חרבן בית שני שהגיע ע"י שנאת חנם, ועיקרו היה אהבת הממון יותר מדאי, כדתיא בתוספתא שלהי מנחות, ומזה הגיעו לשפיכות דמים ביותר וכו' היו ג"כ עיקר המחטיאים את הרבים ת"ח גדולי תורה וכו', דע"ז כתוב "כי הגדיל לעשות", ובת"ח יותר מכולם וכו'. ושני החטאים

הללו (עבודה זרה ואהבת הממון) אע"ג שנראים לנו שהם רחוקים זה מזה הרבה, באמת ממקור אחד יוצאים, בדבר הנראה שהוא מביא לידי פרנסה בריוח, כאשר יבואר לפנינו, שזה היה החשק לעבודת כוכבים בבית ראשון, וזה היה אהבת הבצע בבית שני, ועדיין הוא מרקד בינינו (הרחב דבר, דברים ד, יד)\*.

## בעקבתא דמשיחא

הרב קוק זצ"ל חשש מאד מאותו יצר הרע המרקד בינינו, והביע את חששו לפני חותנו האדר"ת, וכך כתב לו:

אגלה אוזן הדרת גאונו מר שיחי, אע"ג דמהסתם לא חדת היא לו, דמסתפינא מהך דספרי האזינו ותמלא ארצו וגו', והוא בסמך על הפסוק שמנת עבית וכו', שהוא ג' דורות לפני ביאת המשיח. ואדוני יבין מחשבתי, מ"מ יעשה הקב"ה למען שמו, ויקרב קץ ישעו, ונשגב ה' לבדו במהרה בקרוב (שו"ת אורח משפט, או"ח ס"ס מח).

מה יש בדברי הספרי שממנו חשש הרב כ"כ?

עיון בספרי פרשת האזינו, יבהיר את דברי הרב זצ"ל.

"וישמן ישורון ויבעט" (דברים לב, טו). לפי שבען מורדין. וכן אתה מוצא באנשי דור המבול, שלא מרדו לפני המקום אלא מתוך מאכל ומשתה ומתוך שלוה וכו', וכן באנשי המגדל וכו'. א"ל הקב"ה למשה, אמור להם לישראל כשאתם נכנסים לארץ, אין אתם עתידים למרוד אלא מתוך אכילה ושתיה ושלוה. ד"א "שמנת עבית כשית", אלו ג' דורות שלפני ימות המשיח, שנא' "ותמלא ארצו כסף וזהב, ותמלא ארצו סוסים, ותמלא ארצו אלילים" (ספרי דברים, שיח).

וכך נאמר בתחילת ספר ישעיהו (ב, טז):

ותמלא ארצו כסף וזהב ואין קצה לאוצרותיו. ותמלא ארצו סוסים

\* וכפירוש בעל 'תולדות יעקב יוסף' עה"פ "ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל", שקודם צריכים להיות מאוחדים ראשי העם, המנהיגים, ורק אז אפשר לקוות ל"יחד שבטי ישראל".



ואין קצה למרכבותיו. ותמלא ארצו אלילים למעשה ידיו ישתחוו  
לאשר עשו אצבעותיו. וישח אדם וישפל איש ואל תשא להם.

הנביא מצייר התפתחות בהידרדרות המוסרית. ראשית, מתמלאת הארץ  
באוצרות של כסף וזהב. ריבוי הממון משמש לרכישת מוצרי צריכה רבים,  
סוסים, מרכבות ומכונות, ולא רחוקה מכאן הדרך לשלב השלישי, שבו  
הכסף והזהב עצמם הופכים להיות אלילים. וכך הופך אדם לבהמה, "וישח  
אדם וישפל איש", בניגוד לאדם המהלך בקומה זקופה כשראשו מעל  
הכול, כאן שחה קומתו ונשפלה כבהמה.

אלו דברי הרב קוק זצ"ל במכתבו לאדרת זצ"ל, שחושש הוא מהספרי  
בהאזינו בדבריו על המצב הרוחני שיהיה ג' דורות לפני ימות המשיח.

ספרי זה, הנועץ את המרד שלפני בוא המשיח בשלוה ובשובע, עמד כנראה  
לנגד עיניו של הרב קוק זצ"ל, כשכתב את הפסקה הבאה בספר אורות:

מקובלים אנו שמרידה רוחנית תהיה בארץ ישראל ובישראל,  
בפרק שהתחלת תחית האומה תתעורר לבא. השלוה  
הגשמית שתבא לחלק מהאומה, אשר ידמו שכבר באו  
למטרתם כולה, תקטין את הנשמה, ויבאו ימים אשר תאמר אין  
בהם חפץ. השאיפה לאידיאלים נשאים וקדושים תחדל, וממילא  
ירד הרוח וישקע, עד אשר יבא סער ויהפך מהפכה, ויראה אז  
בעליל כי חוסן ישראל הוא בקודש עולמים, באור ד' ובתורתו,  
בחשק האורה הרוחנית, שהיא הגבורה הגמורה המנצחת את כל  
העולמים וכל כחותיהם. הצורך למרידה זו, היא הנטיה לצד  
החמירות, שמוכרחת להולד בכללות האומה בצורה תקיפה אחר  
אשר עברו פרקי שנים רבות, שנאפסו לגמרי מכלל האומה הצורך  
והאפשרות להתעסקות חמרית, וזאת הנטיה כשתולד תדרך בזעם  
ותחולל סופות, והם הם חבלי משיח אשר יבסמו את העולם כולו  
ע"י מכאוביהם (אורות התחיה, מד).

**במסכת ברכות (לב ע"ב) שנינו:**

א"ר אליעזר, מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומה של ברזל בין  
ישראל ואביהם שבשמים, שנאמר 'ואתה קח לך מחבת ברזל ונתת

אותו קיר ברזל בינך ובין העיר'.

על הדימוי של המחיצה בין ישראל והקב"ה, למחבת ברזל, כתב הרב קוק זצ"ל. אכילת בשר אפשרית בכמה אופנים. יש המבשלים הבשר במים, יש הצולים על גבי האש, ויש המטגנים בשמן במחבת. הכל יודעים שבשר המטוגן בשמן הוא הטעים ביותר, אך מבחינת אבות המזון שבבשר אין חילוק בין אם הוא מטוגן בשמן או מבושל במים או נצלה על האש. הטיגון במחבת אינו אלא מותרות, שמן הראוי להמנע ממנו. וזהו שאמר הנביא שהמחבת היא המחיצה המבדילה בין ישראל לאביהם שבשמים, היינו אהבת המותרות הגורם לפירוד בין אדם לחבירו ובין אדם למקום (עין א"ה, ברכות לב ע"א, פ"ה ס"ו ע"ו). וכך אמר הקוצקאי על הפסוק "א נ כ י עומד בין ה' וביניכם" (דברים ה, ה) - האנכיות של האדם, האגואיזם, ואהבת המותרות, הם המחיצה המבדילה.

## הפתגם

שני יצרים רעים מפעמים בלב האדם מאז תחילת האנושות. יצר הרע של עבודה זרה ושל התאוה ואהבת הממון. יצר הרע של ע"ז היה פעיל בתקופת בית ראשון. "החריב את המקדש, שרף את ההיכל והרג את כל הצדיקים והגלה את ישראל מארצו" (יומא, סט ע"ב, בתרגום). כתוצאה מזה ביקשו אנשי כנסת הגדולה רחמים, ונתנוהו בדוד של עופרת, ומאז אינו קיים עוד. אך יצרא דעריות, שסעיף ממנו הוא אהבת הממון, "עדין מרקד בינינו", ומאז חורבן בית שני ועד לימינו, ג' דורות לפני בוא המשיח, השפעתו ניכרת ביותר, והוא הוא האלהים האחרים שבדורנו. וע"כ גם בדורנו קיימת אותה ע"ז של הסגידה לממון, והוא המניע למשבר האמונה שבדורנו. על כך רמז הנצי"ב בדבריו שהובאו לעיל, כשכתב שיצר הרע זה עדיין מרקד בינינו.

"בכל דור", לאו דווקא בדור המדבר, קיימת "עבודת עגל הזהב". לפנים היתה העבודה לעגל, עבודת אלילים ממש. מאז שסגרוהו בדוד של עופרת וביטלוהו, בולט יותר היצה"ר של התאוה, הזהב. הסגידה והשעבוד לכסף ולזהב, הם הגורמים ל"שברון לוחות העדות" גם בימינו, לפיחות במוטיבציה ובמסירות הנפש, לשברון כל אידאל ולדחיית המוסר.

ע"כ מאוד חייב האדם להזהר שלא ימשך אחר רצון עצמו בהנאות הגוף ממאכל ומשתה וכיו"ב, כי יוטבע בו טבע חמרי עד שלא ירגיש בעצמו שהדברים האמיתיים הקדושים חסרים לו. וא"כ יאבד תפילתו שהוא כלל גדול בעבודה. כי כיון שמתנחם במה שיש לו לאכל ולשבעה וכאלה ההבלים, לא יצייר בהתפללו בשבח "עלינו לשבח" ו"על כן נקוה", שיתוקן עולם במלכות שדי והאלילים יכרתו והרשעים יפנו אליו ית', כי מה יזיקו האלילים לאשר עינו ולבו למלאות כרסו מעדנים. ובהיות ציורי התאווה בלבבו לא ישכיל ולא יבין. ע"כ יתחזק האדם ויתחכם ויראה עצה לנפשו, ומאלקי החסד והרחמים החפץ בשלמותנו, שזהו כבודו ותפארתו, נבקש ונשפוך שיחנו, ידריכנו בנתיבתו ויאיר לנו באורו הגדול, שנדע ונשכיל מה הוא ית' דורש מאתנו ומהו הישר והטוב ללכת בדרכיו (הראי"ה קוק, הקדמה למוסר אביר).

### ביום י"ט בסיוון תרצ"ד נשא המשורר חיים נחמן ביאליק\* את נאומו האחרון לפני צאתו לניתוח באירופה ממנו לא שב:

הנני יוצא חוצה לארץ מפאת מחלה. הנני מרגיש כי גם תל אביב שלנו והישוב בכלל חולים בשעה זו. סימני המחלה נתגלו בזמן האחרון, קודם כל ביחס לאחינו פליטי החרב, האסון מגרמניה ומארצות אחרות. במקום לדאוג להם להכין פינה וצל, קורה של דירה בכלל, ולוא יהא בצריפים, נצלנו את אסונם למען בצע כסף. "מלחמה לה' בעמלק מדור דור", "אשר קרך בדרך" ואומות שלמות נפסלו לבוא בקהל על "אשר לא קדמו אתכם בלחם ומים בדרך בצאתכם ממצרים". כיצד קבלנו אנחנו את אחינו פליטי החרב? העלינו את שכר הדירות וגזלנו מהם את פרוטותיהם האחרונות.

\* במכתב שכתב הרב אברמסקי זצ"ל לביאליק, שבו הוא מודה לו על הסיוע לגאולתו מידי הבולשביקים, הוא מכנהו "גאון השירה העברית, אשר שר בעמקות נפלאה על מכמני בית המדרש הישן", והוא מברכו "שיזכה לשיר את שיר השירים על הגאולה".  
האדמו"ר מוויז'ניץ, בעל הדמשק אליעזר, ביקש מביאליק שיקצה סכום מסויים מזה שאסף ביאליק "למען תרבות ישראל", לטובת הישיבות. במכתבו הוא מכנהו "כבוד גברא רבא, שר המדעים ואלוף בישראל, אציל הרעיון ונקי הדעת, מר חיים נחמן ביאליק", וחתם "מוקירו ומעריצו כערכו". וביאליק אכן נענה לו.

הסימן השני למחלה הוא - הספסרות הבזויה האוכלת אותנו כעש. ברק השטן של הזהב סמא את עינינו. אנו מתפארים בגאות ופריחה, במקום שיש רק מהומה ריקה של ספסרות. זונם אחד עובר עשר פעמים מיד ליד וכל פעם עולה מחירו, ואנו חושבים שזוהי עליה וגאות. אין ערך לקרקע מלבד מה שהיא יכולה ליתן לבני אדם למזונותיהם בשעת חרום וסכנה. אנו עושים בקרקע מה שהספסרות בשעת המלחמה והמהפכות היתה עושה בלחם. שק הקמח היה עובר עשרות פעמים מיד ליד ויש היה מגיע שוב ושוב לאותה היד, ומחירו היה עולה ומגיע לסכומים מבהילים. אבל, סוף סוף לא היה זה אלא שק קמח. ה"מליונים" המרמים התנדפו כעשן.

סימן שלישי למחלתנו הוא - הבריחה מן הכפר אל העיר. חסד גדול עשה לנו הגורל, שנתברכנו בפועל העברי, שיצא אל הכפר לחדש את יסודות חיינו, לקשרנו אל האדמה. והנה עכשיו, עם מהומת השקר של הגאות בעיר, עוזב הפועל העברי את הכפר, מפקיר את העמדות הלאומיות שלנו ועובר לחיים הקלים שבעיר.

ומכאן, גם תקלה אחרת. סימן רביעי למחלת השעה - העבודה הזרה, הכיבוש הגדול של עשרות שנים, המבצר הלאומי הגדול, העבודה העברית, הולך ונחרב לעינינו ואין אנו שואלים את עצמנו, מה נעשה מחר, ביום פקודה וסכנה, כשפועלים נכרים ימלאו את מושבותינו, מי יעמוד לנו, מי יגן עלינו ביום סערה ושואה...

והנה הסימן העיקרי למחלת השעה - ההתפוררות הפנימית האיומה, ריבות המפלגות, שנאת אחים, האוכלת בנו בכל פה, מעשי ההרס והחרבן הפנימי של המפלגות הקצוניות, כפי שהם מתגלים מסביב למשפט הידוע. חולה הוא הישוב, וחולה תל אביב שלנו ואני מברך אתכם ואותי שאזכה לראות בשובי אל הארץ סימנים של הבראה.

**נשים לב, שהמשורר זיהה את שורש המחלה באהבת הבצע שהובילה לבסוף לפירוד ושנאת חינם.**